

UDK 272-752-051:27-72

272-722.7-427

272-732.2Franciscus, papa
(044)

<https://doi.org/10.53745/bs.93.1.1>

Primljeno: 15. 12. 2022.

Prihvaćeno: 3. 3. 2023.

Prethodno priopćenje

KATEHETSKO-PASTORALNE I EKLEZIOLOŠKE PERSPEKTIVE MOTUPROPRIJA *ANTIQUUM* *MINISTERIUM* PAPE FRANJE

Ana Thea FILIPOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p. p. 5, 10 000 Zagreb
thea.filipovic1@gmail.com

Sažetak

Motuproprijem *Antiquum ministerium* (*Drevna služba*) pape Franje od 10. svibnja 2021. godine ustanovljena je laička služba katehete kao trajna služba u Crkvi. Prvi dio rada prikazuje i komentira strukturu i sadržaj navedenog dokumenta. Posebno naglašava važnost katehetâ u povijesti Crkve, razumijevanje katehetske službe, kriterije za pripuštanje u službu i zahtjeve formacije katehetâ koje navodi apostolsko pismo. Drugi dio rada interpretira apostolsko pismo kao osobito priznanje ulozi katehetâ u Crkvi i poticaj daljnjem razvoju katehetske službe, posebno na tragu novijih dokumenata i poticaja crkvenog učiteljstva. Treći dio rada sagledava značenje motuproprija kao doprinos razvoju ekleziologije zajedništva i služenja te izgradnji sinodalne Crkve. U četvrtom dijelu pogled se usmjerava prema implementaciji dokumenta s obzirom na položaj i profil katehetâ u Crkvi u različitim dijelovima svijeta i posebnim prilikama mjesnih Crkava. Metodologija ovog rada je sustavna, pretežito analitičko-interpretativna i kritičko-evaluacijska. Na temelju analize dokumenta, praktičnoteološke kriteriologije i uvida u relevantnu literaturu u članku se na vidjelo iznose katehetsko-pastoralne i ekleziološke perspektive motuproprija *Antiquum ministerium*.

Ključne riječi: *Antiquum ministerium* – *Drevna služba*, trajna služba katehete, formacija katehetâ, sinodalnost, ekleziologija zajedništva i služenja.

Uvod

Apostolsko pismo pape Franje *Antiquum ministerium* – *Drevna služba* od 10. svibnja 2021. godine posvećeno je ustanovljenju službe katehete kao trajne laičke služ-

be u Crkvi.¹ Motuproprij kao dokument koji proizlazi iz Papina vlastitog nadahnuća, s obzirom na važnost i hitnost predmeta, kratke je i sintetičke naravi, no njegovo značenje je višestruko. Dokumentom se naglašava važnost kateheze i službe katehetâ u Crkvi, odaje priznanje milijunima vjernika laika koji širom svijeta služe i koji su služili kao katehete u kršćanskim zajednicama te se promiče komunitarno i sinodalno razumijevanje Crkve.

1. Prikaz dokumenta *Antiquum ministerium – Drevna služba*

Motuproprij *Antiquum ministerium – Drevna služba* može se podijeliti u tri cjeline. U brojevima od jedan do četiri najprije se u kratkim crtama prikazuje važnost katehetske službe i uloge katehetâ kroz povijest od samih početaka Crkve, posvjedočenih u Novom zavjetu, pa sve do naših dana. Brojevi od pet do osam govore o identitetu, naravi i obilježjima katehetske službe te njezinu značenju danas, a zaključuju se tekstem samog ustanovljenja katehetske službe kao trajne službe u Crkvi. Završni brojevi od devet do jedanaest definiraju ingerencije i dužnosti biskupskih konferencija u pogledu oživotvorenja i kontekstualizacije ranije rečenoga u odnosu na postavljanje u službu katehete u mjesnim Crkvama.

1.1. Važnost katehetâ u povijesti Crkve i razumijevanje katehetske službe

Motuproprij *Antiquum ministerium* promatra drevnu crkvenu službu katehete u okvirima službe poučavanja i povezuje ju s »učiteljima« o kojima govori 1 Kor 12,28-31 unutar mnogolikih službi i karizmi u zajednici kao tijelu Kristovu: »te neke postavi Bog u Crkvi: prvo za apostole, drugo za proroke, treće za učitelje« (1 Kor 12,28a). Slično se kaže i u Poslanici Efežanima: »On i 'dade' jedne za apostole, druge za proroke, jedne opet za evanđeliste, a druge za pastire i učitelje, da opremi svete za djelo služenja, za izgrađivanje Tijela Kristova« (Ef 4,11-12). Apostoli, proroci i učitelji, koji čine prvu trijadu iz Prve poslanice Korinćanima, obnašali su vrlo važne funkcije u zajednici. Služba učitelja mož-

¹ Usp. *Lettera Apostolica in forma di »Motu proprio« del Sommo Pontefice Francesco »Antiquum ministerium« con la quale si istituisce il ministero di catechista* (10. V. 2021.), u: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.html (12. XI. 2022.) (dalje: AM). Službeni hrvatski prijevod: *Apostolsko pismo u obliku motuproprija vrhovnoga svećenika Franje kojim se uspostavlja služba katehete*, u: <https://nku.hbk.hr/2021/06/28/antiquum-ministerium-službeni-prijevod/> (8. V. 2022.) Na nekim je mjestima službeni prijevod zamijenjen prijevodom autorice.

da je uistinu najbliža današnjem poimanju katehete, iako u Novom zavjetu nije lako strogo razlikovati karizme proroka i učitelja. Prema nekim autorima učitelji su se posvetili službi poučavanja, dok su karizme proroka bile ohrabriti, utješiti i učvrstiti braću u vjeri.²

S obzirom na terminologiju, koja određuje i narav pouke, vidljivo je da se u spomenutom tekstu za »učitelji« rabi grčka imenica *didaskaloi* (lat. *doctores*; usp. 1 Kor 12,28-31), ali u drugim tekstovima i glagol *katehéo* i njegove izvedenice (usp. Lk 1,4; Gal 6,6), koji je kasnije postao tehnički termin za katehezu i katehetu. U Novom zavjetu glagol *katehéo* susreće se isključivo u Lukinim i Pavlovim spisima. Stručnjaci su mišljenja da je sveti Pavao uveo u kršćansku uporabu termin *katehéo* koji je bio rijedak u helenizmu, pa i u židovskoj helenističkoj tradiciji, jer je značenjski manje opterećen i tako prikladniji poprimiti nove konotacije vezane uz specifičnost kršćanskog poučavanja u vjeri.³ Glagol *didásko* imao je jak intelektualistički naglasak te je Pavla vjerojatno podsjećao na rigoroznu pouku u otačkim tradicijama kojih je granice spoznao nakon susreta s Kristom.⁴

U Djelima apostolskim (usp. Dj 13,1-3) postoji i eksplicitna naznaka glede opunomoćenja i slanja učitelja i proroka. Njihovo evangelizacijsko poslanje plod je osluškivanja poticaja Duha Svetoga u zajednici, a to osluškivanje povezano je postom i molitvom zajednice. Nakon prepoznavanja osoba prikladnih za navedene službe slijedila je obredna gesta polaganja ruku kojom se učitelji i proroci iz zajednice šalju u kerigmatsko-misionarsko poslanje.⁵

Referirajući se na početak Lukina evanđelja (usp. Lk 1,3-4), koje je naslovljeno »vrlom Teofilu« i napisano s nakanom »da se osvjedočiš o pouzdanosti svega u čemu si poučen«, apostolsko pismo *Antiquum ministerium* nadalje definira i vlastitost katehetske službe koja je »specifičan oblik poučavanja koji omogućuje učvrstiti i osnažiti one koji su već kršteni« (AM 1), iako dakako postoji i predkrasna kateheza katekumena koja treba osnažiti u vjeri one koji

² Usp. José María PÉREZ NAVARRO, Algunos momentos importantes en la historia del ministerio del catequista, u: *Sinite*, 63 (2022.) 189, 15.

³ Usp. Hermann Wolfgang BEYER, *κατηχέω*, u: Gerhard KITTEL (ur.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Dritter Band: Th-K, Stuttgart, 1938., 638-640; Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb 2002., 78; Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011., 11.

⁴ Usp. Roman MURAWSKI, *Storia della catechesi, 1. Età antica*, Roma, 2021., 34-35.

⁵ O mogućem nadahnuću sheme Dj 13,1-3 za adaptaciju obreda uvođenja u službu katehete vidi u: Gianandrea DI DONNA, *Antiqua liturgia, antiquum ministerium. La Liturgie pour le catéchiste: attitude active et passive*, u: *Lumen Vitae*, 7 (2022.) 1, 41-54.

su tek uzvjerovali i na putu su prema pridruživanju kršćanskoj zajednici.⁶ Dokument promatra katehetsku službu kao poziv potaknut djelovanjem Duha Svetog za izgradnju Crkve koja je tu službu prepoznala »kao konkretan izraz osobne karizme koja je uvelike pospješila izvršavanje njezina evangelizacijskog poslanja« (AM 2). Unutar velike karizmatske tradicije Novog zavjeta katehete su prepoznati kao kršteni »koji su ostvarivali službu prenošenja nauka apostola i evanđelista na sustavniji i trajan način, povezan s različitim okolnostima života« (AM 2, pozivajući se na *Dei Verbum*⁷).

Katehetski stručnjaci primjećuju kako *Antiquum ministerium*, slično kao i novi *Direktorij za katehezu* iz 2020. godine, oscilira između razumijevanja kateheze kao poučavanja i prenošenja vjere (usp. AM 2, 4, 6) te kateheze kao dinamičnog, relacijskog i zajedničarskog procesa komunikacije u vjeri, rađanja i odgoja vjere (usp. AM 1, 5). Dok je pojam prenošenja vjere i poučavanja prilično naglašen, dotle se pojam odgoja uopće ne pojavljuje.⁸ No, ipak se govori o kateheti kao pedagogu i o nužnosti njegove pedagoške formacije (usp. AM 6, 8). U dokumentu je prepoznatljiva želja da se provede Papina nakana uspostave katehetskog ministrija koji je na temelju krštenja otvoren i muškarcima i ženama kao izraz punopravnog sudjelovanja vjernika laika u izgrađivanju vjernika te poslanju i misijskoj preobrazbi Crkve. No, vidljiva je također napetost koja proizlazi iz nedosljednog uvažavanja suvremenih katehetskih spoznaja kod onih koji su dali oblik samom dokumentu. Katehetska zadaća danas se interpretira na obzoru dinamike ljudskog i vjerničkog rasta i razvoja pojedinaca i zajednica, a u hermeneutičkom odnosu prema različitosti kultura.

Zanimljiva je tvrdnja u *Antiquum ministerium*, koja poticaj iz Poslanice Galaćanima (Gal 6,6) katekumenu, to jest onom »koji se uči Riječi, neka sva dobra dijeli sa svojim učiteljem« interpretira u smislu zajedništva ili dijeljenja života kao znaka plodnosti autentične kateheze (usp. AM 1). Ta naznaka s jedne strane aludira na sposobnost uspostavljanja relacija⁹ te dijalog vjere koji povezuje katehetu i katehizande, a kojim se prevladava poimanje kateheze kao jednosmjernog prenošenja.¹⁰ No, s druge strane čini se da tekst Poslanice

⁶ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba*, 12-14.

⁷ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dogmatska konstitucija Dei Verbum o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 8, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1980. (dalje: DV).

⁸ Usp. ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), *Antiquum ministerium. Considerazioni condivise sul Motu proprio di Papa Francesco*, u: *Catechetica ed Educazione*, 6 (2021.) 2, 161-162.

⁹ Usp. Rolando CÒVI, *Antiquum ministerium: l'istituzione del catechista nella missione della chiesa*, u: <https://www.fttr.it/antiquum-ministerium-listituzione-del-catechista-nella-missione-della-chiesa/> (9. V. 2022.).

¹⁰ Usp. Valter ROSSI, *La Chiesa è un cammino sinodale*, u: Papa FRANCESCO, *Antiquum ministerium. Lettera apostolica in forma di »Motu proprio« con la quale si istituisce il ministero*

Galaćanima uključuje i pitanje uzdržavanja katehete od strane zajednice, što je svakako povezano s katehetskom službom kao trajnom službom u zajednici. Prema navedenom tekstu katekumene se potiče na obvezu podupiranja onih koji su se posvetili toj službi tako što će dijeliti svoja dobra s katehetom koji ih poučava.¹¹

U dokumentu se ističe djelotvorno značenje katehetâ u povijesti evangelizacije. Među njima su biskupi, svećenici i đakoni, zatim Bogu posvećeni muškarci i žene, koji su nerijetko osnivali redovničke zajednice čiji su članovi posvetili svoj život »katehetskom poučavanju kako bi vjera uzmogla biti istinskom podrškom osobnom životu svakog ljudskog bića« (AM 3). No, tu je i nebrojeno mnoštvo vjernika laika i laikinja. »Riječ je o muškarcima i ženama koji su, nadahnuti dubokom vjerom i kao autentični svjedoci svetosti, u nekim slučajevima bili i utemeljitelji crkvenih zajednica pa čak i položili vlastiti život. I danas su brojni sposobni i nepokolebljivi katehete na čelu zajednica u različitim krajevima svijeta te ostvaruju nezamjenjivo poslanje u prenošenju i produbljanju vjere« (AM 3). Svetost života mnogih katehetâ nepresušno je vrelo nadahnuća ne samo kateheze nego i kršćanske duhovnosti (usp. AM 3).

Oslanjajući se na koncilski Dekret o misijskom djelovanju Crkve *Ad gentes*,¹² u nastavku motuproprija govori se o obnovljenoj svijesti Crkve o važnosti sudjelovanja vjernika laika u djelu evangelizacije, o njihovoj važnosti za ukorjenjivanje Crkve, »'Plantatio Ecclesiae' i razvoj kršćanske zajednice« (AM 4). Poslanje i službu katehetâ laika i laikinja utemeljuje se u krsnom i u osobnom pozivu kojim se pozvani uključuju u djelo evangelizacije, služe zajednici i pridonose misijskoj preobrazbi Crkve (usp. AM 5). Služba katehete »ima snažne značajke poziva koji zahtijeva odgovarajuće razlučivanje od strane biskupa i naglašava se obredom uvođenja. To je trajna služba u mjesnoj Crkvi koja se ostvaruje u skladu s pastoralnim zahtjevima koje utvrđuje mjesni ordinarij, ali koja se ostvaruje na laički način, kao što to zahtijeva sama priroda te službe« (AM 8; također usp. AM 7).

Naglasak na »laičkoj« naravi službe istodobno je i jaka i slaba strana motuproprija.¹³ Dok se u dokumentu s jedne strane priznaje temeljna vrijed-

del catechista. Guida alla lettura di don Valter Rossi. Commenti e approfondimenti curati da don Luciano Meddi, don Valter Rossi, don Umberto De Vanna, Leumann (Torino), 2021., 29.

¹¹ Usp. José María PÉREZ NAVARRO, *Algunos momentos importantes en la historia del ministerio del catequista*, 15.

¹² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dekret »Ad gentes«* o misijskoj djelatnosti Crkve (7. XII. 1965.), br. 17, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1980.

¹³ Usp. Rolando COVI, *Antiquum ministerium: l'istituzione del catechista nella missione della chiesa*; Andrea GRILLO, *Il ministero del catechista* (12. V. 2021.), u: <http://www.>

nost krštenja za poslanje (usp. AM 2), dotle se s druge strane daje povoda za hijerarhizirajuće, klerikalističko isticanje razlika u narodu Božjem, gdje se govori da pastiri trebaju i vjernicima laicima povjeravati službe kako bi surađivali u zajedničkom djelu (usp. AM 11, pozivajući se na *Lumen gentium*¹⁴). »Poziv na evangelizaciju i njezino konkretno ostvarivanje nije ni laički ni klerički, već jednostavno kršćanski.«¹⁵ Stoga bi bilo potrebno produbiti teologiju krštenja i potvrde kao zajedničkog temelja poslanja, svih poziva, službi i zadaća u Crkvi.¹⁶

1.2. Kriteriji pripuštanja u službu katehete i potrebna formacija

U broju 8 motuproprija *Antiquum ministerium* govori se o osnovnim uvjetima za službu katehetâ kao i o njihovoj specifičnoj formaciji. Najprije se navodi: »Dobro je da se u ustanovljenu službu katehete pozovu muškarci i žene duboke vjere i ljudske zrelosti koji aktivno sudjeluju u životu kršćanske zajednice, koji znaju prihvaćati ljude, koje resi velikodušnost i sposobnost za bratsko zajedništvo« (AM 8). Usto je potrebno da steknu odgovarajuću biblijsku, teološku, pastoralnu i pedagošku naobrazbu, da imaju iskustvo u katehezi te da budu spremni na suradnju s prezbiterima i đakonima (usp. AM 8). S obzirom na specifičnost katehetske službe, od katehete se zahtijeva sljedeće: »Kateheta je prvenstveno pozvan biti stručan u pastoralnoj službi prenošenja vjere koje se razvija kroz različite faze: od početnog navještaja koji uvodi u kerigmu, preko upućivanja koje podiže svijest o novom životu u Kristu i posebno priprema za sakramente kršćanske inicijacije, pa sve do trajne formacije koja omogućava krštenoj osobi da bude uvijek spremna 'na odgovor svakomu koji od vas zatraži obrazloženje nade koja je u vama' (1 Pt 3,15)« (AM 6).

Motuproprij također definira identitet katehete: »Kateheta je istodobno svjedok vjere, učitelj i mistagog, pratitelj i pedagog, koji poučava u ime Crkve. Taj identitet može se razvijati dosljedno i odgovorno samo molitvom, proučavanjem i izravnim sudjelovanjem u životu zajednice (usp. Papinsko vijeće za

settimananeWS.it/pastorale/ministero-del-catechista/ (9. V. 2022.); Serena NOCETI, Catechista: ministero (laicale) istituito (19. V. 2021.), u: <https://ilregno.it/blog/catechista-ministero-laicale-istituito-serena-noceti> (9. V. 2022.).

¹⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dogmatska konstitucija »Lumen gentium« o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 30, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1980. (dalje: LG).

¹⁵ Rolando COVI, *Antiquum ministerium: l'istituzione del catechista nella missione della chiesa*. Također usp. Serena NOCETI, *Catechista: ministero (laicale) istituito* (19. V. 2021.).

¹⁶ Usp. Rolando COVI, *Antiquum ministerium: l'istituzione del catechista nella missione della chiesa*.

promicanje nove evangelizacije, *Direktorij za katehezu*, 113)« (AM 6). *Direktorij za katehezu*¹⁷ na koji se referira ovaj odlomak u broju 113 govori o kateheti kao »svjedoku vjere i čuvaru spomena na Boga«, »učitelju i mistagogu« te »pratitelju i odgojitelju« (usp. DC 113).

Slijedom svega što motuproprij navodi u svrhu pomoći pri razlučivanju poziva katehete kao trajne službe u mjesnoj Crkvi može se istaknuti pet temeljnih odlika koje trebaju resiti žene i muškarce koji se uvode u službu katehetâ:¹⁸ 1) duboka vjera i ljudska zrelost, 2) aktivno sudjelovanje u životu kršćanske zajednice, 3) sposobnost prihvaćanja ljudi, velikodušnost i sposobnost za bratsko zajedništvo, 4) odgovarajuća biblijska, teološka, pastoralna i pedagoška naobrazba kako bi bili pozorni navjestitelji i posrednici istina vjere te 5) prethodno iskustvo u katehezi.

Ti su kriteriji svakako korisni za biskupske konferencije koje se, sukladno ovom apostolskom pismu, trebaju potruditi da služba katehete zaživi u praksi te odrediti put formacije i normativne kriterije za primanje u službu katehete (usp. AM 9). No korisni su i za mjesne ordinarije, župnike i crkvene zajednice, ali i za same kandidate i kandidatkinje koji će se staviti na raspolaganje za navedenu službu s pravom nakanom i slobodom duha kao »vjerni suradnici prezbitera i đakona, spremni služiti tamo gdje je potrebno i vođeni istinskim apostolskim žarom« (AM 8). Kriteriji su smjerokaz i za druge katehete koji nisu postavljeni u trajnu službu kao i za druge crkvene službe. Sve navedeno potrebno je produbiti uzimajući u obzir posebne potrebe mjesnih Crkava i okolnosti globaliziranog svijeta (usp. AM 5).

2. Doprinos dokumenta priznanju uloge katehetâ u Crkvi i razvoju katehetske službe

Objava apostolskog pisma *Antiquum ministerium* zacijelo je otvorila novu fazu promišljanja o identitetu i ulozi katehetâ¹⁹ kao i novu fazu ostvarivanja službe u različitim crkvenim kontekstima. Ustanovljenje službe katehete kao trajne službe znak je značajne evolucije te službe u Crkvi i za Crkvu.

¹⁷ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi*, Città del Vaticano, 2020. (dalje: DC).

¹⁸ Usp. ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), *Antiquum ministerium*, 162.

¹⁹ Usp. *Isto*, 157.

2.1. Služba katehetâ u povijesti evangelizacije i evangelizacijskom poslanju Crkve danas

Povijest katehetske službe imala je svoja sjajna razdoblja, ali i trenutke zane-marivanja, koji su uglavnom nastajali zbog klerikalizacije crkvenih službi. Na neke od izvrsnih momenata referira se i sam motuproprij u svojim uvodnim brojevima (usp. AM 1 – 4). Temeljno značenje imaju svjedočanstva o službi katehetâ u prvim kršćanskim zajednicama apostolskog doba i u poapostolskoj antici (do VI. stoljeća) s pripravom katekumena. Nakon što se u srednjem vijeku kateheza ostvarivala u krugu obitelji te u obliku katehetskih propovijedi na misama,²⁰ značajno je doba laičkih propovjednika u XII. i XIII. stoljeću i propovijedanje prosjačkih redova. Istaknuto značenje imali su također i talijanski katehetski pokret XVI. stoljeća i francuski katehetski pokret XVII. stoljeća s nastankom institucija koje su stavile u prvi plan katehezu i službu katehetâ laika. U tom smislu posebno se mogu spomenuti pionirske ideje svećenika i pedagoga svetog Jeana-Baptistea de La Sallea (1651. – 1719.), utemeljitelja prve laičke kongregacije - Braće kršćanskih škola, o laičkoj službi katehete.²¹ Pretkoncilski katehetski pokret od kraja XIX. do sredine XX. stoljeća, koji se osobito rasplamsao u Njemačkoj, Austriji i Francuskoj, svojim je nastojanjima oko revitalizacije i temeljite obnove kateheze utro put koncilskoj i poslijekoncilskoj katehetskoj obnovi.²²

Pitanje naviještanja evanđelja u suvremenom svijetu i prenošenja vjere novim naraštajima javlja se sve izrazitije od sredine XX. stoljeća. Pitanje je najprije bilo usredotočeno na (ne)prikladnost koncepta i forme katekizma te potrebu novih hermeneutičkih i metodičkih pristupa u katehezi. Sedamdesete godine bile su vrijeme velikih promjena, označenih ponajprije uvažavanjem antropoloških, socijalnih i kulturalnih odrednica razumijevanja i naviještanja vjere. Poslijekoncilsko razdoblje obilježeno je i pokušajima revitalizacije laičkih službi u Crkvi, pa u tom kontekstu poglavito i službe katehete.

Papa Pavao VI. u apostolskom pismu *Ministeria quaedam*²³ iz 1972. godine potaknuo je biskupske konferencije širom svijeta da zatraže od Svete Stolice ustanovljenje različitih službi na svojim područjima, među kojima se

²⁰ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba*, 13-15.

²¹ Usp. José María PÉREZ NAVARRO, *Algunos momentos importantes en la historia del ministerio del catequista*, 18-23.

²² Usp. Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, 68-73.

²³ Usp. Apostolsko pismo pape Pavla VI. »*Ministeria quaedam*«. Preuređenje discipline o prvoj tonzuri, nižim redovima i subđakonatu (15. VIII. 1972.), u: *Služba Božja*, 13 (1973.) 1, 62-66, ovdje 63 (dalje: MQ).

navodi i služba katehete. Isti papa Pavao VI. u apostolskoj pobudnici *Evangelii nuntiandi*²⁴ iz 1975. godine upire pogled na početke Crkve i današnje potrebe Crkve i čovječanstva te govori o potrebi uspostave službe katehete govoreći o službama na koje se osjećaju pozvanima vjernici laici, »da sa svojim pastirima surađuju u služenju crkvenoj zajednici izvršavajući najrazličitije službe prema milosti i karizmama koje im se Gospodin udostoji udijeliti« (EN 73). U istom broju papinog dokumenta napominje se da te službe izgledaju »nove samo prividno, a zapravo [su] duboko povezane sa životnim iskustvom koje je Crkva imala u svojoj prošlosti [...] dragocjene su s obzirom na uspostavljanje, život i rast Crkve, s obzirom na njenu sposobnost da zrači oko sebe i prema onima koji su daleko« (EN 73). Motuproprij *Antiquum ministerium* opširno se referira na oba ta teksta, ističući dalekovidnost svetog pape Pavla VI. (usp. AM 7).

O mogućem ustanovljenju službe katehete govorilo se također na Biskupskoj sinodi o katehezi u našem vremenu 1977. godine, a što je dokumentirano u posinodskoj apostolskoj pobudnici *Catechesi tradendae*²⁵ pape Ivana Pavla II. iz 1979. godine u aluziji na službu katehete »koja nije formalno ustanovljena kao ministerij« (CT 71).

U enciklici *Redemptoris missio*²⁶ papa Ivan Pavao II. istaknuo je izvanrednu važnost katehetâ i njihove službe kako u mladim tako i u starodrevnim Crkvama. Unatoč porastu i drugih crkvenih službi i njihovoj važnosti upozorio je na posebno značenje katehetâ jer oni su »specijalizirani radnici, izravni svjedoci, nezamjenjivi navjestitelji evanđelja, koji su temeljna snaga kršćanskih zajednica osobito u mladim crkvama« (RM 73). U kršćanskim zajednicama bez rezidentnog svećenika katehete laici i laikinje najčešće su i voditelji mjesnih zajednica, a njihovo se služenje temelji na posebnom mandatu koji im daje mjesni biskup. *Zakonik kanonskog prava* iz 1983. godine²⁷ govori o katehetama (katehistima) u misijskim zemljama u okviru naslova o crkvenoj misijskoj djelatnosti te kaže: » Neka se za obavljanje misijskog rada uzimaju katehisti, naime, vjernici laici dobro poučeni i uzorna kršćanskog života, da se, pod vod-

²⁴ PAVAO VI., *Apostolski nagovor Evangelii nuntiandi njegove Svetosti pape Pavla VI. episkopatu, kleru i vjernicima cijele Crkve – O evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 1976. (dalje: EN).

²⁵ Usp. . IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae. Apostolska pobudnica o vjerskoj pouci u naše vrijeme* (16. X. 1979.), Zagreb, 1994.

²⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe* (7. XII. 1990.), Zagreb, 1991. (dalje: RM).

²⁷ Usp. *Zakonik kanonskoga prava, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima*, Zagreb, 1996. (dalje: ZKP).

stvom misionara, posvete izlaganju evanđeoskog nauka te uređivanju bogoslužnih slavlja i djela dobrotvornosti« (ZKP, kan. 785, § 1).

2.2. *Ususret daljnjem razvoju službe katehetâ i katehistica kao laičke službe*

Zadnja desetljeća iznjedrila su daljnje i brojne katehetske dokumente koji svjedoče o trajnoj brizi Crkve i zanimanju papa, tijela Rimske kurije, biskupskih sinoda i biskupskih konferencija za obrazovanje i trajnu formaciju vjernika i obnovu kateheze, a što navodi i sam motuproprij (usp. AM 4). Među najnovijim dokumentima je *Direktorij za katehezu* iz 2020. godine, treći direktorij po redu nakon Drugoga vatikanskog koncila, koji posvećuje puno pozornosti identitetu i pozivu (usp. DC, III. poglavlje) te formaciji katehetâ (usp. DC, IV. poglavlje).

*Pismo Kongregacije za bogoslužje i disciplinu sakramenata*²⁸ upućeno predsjednicima biskupskih konferencija o obredu postavljanja katehetâ u službu od 13. prosinca 2021. godine ukazuje na to da pojam katehete označava različite stvarnosti, ovisno o crkvenom kontekstu u kojem se koristi i koji mu daje specifična obilježja i obrasce djelovanja. Posebno napominje da se »[k]atehete u misijskim područjima razlikuju [...] od onih koji djeluju u crkvama duge tradicije«²⁹. Osim toga neki su katehete posvećeni specifično katehetskim zadaćama, dok drugi sudjeluju u širim zadaćama apostolata, u suradnji sa zaređenim službenicima i pod njihovim vodstvom.³⁰

Vodič za katehete Kongregacije za evangelizaciju naroda³¹ iz 1993. godine navodi najrazličitije tipove katehetskih mjesta i katehetskih zadaća koje u Cr-

²⁸ Apostolskom konstitucijom *Praedicate Evangelium* od 19. ožujka 2022. godine u okviru reforme Rimske kurije naziv »kongregacija Rimske kurije promijenjen je u »dikasterij« i to vrijedi za sve dotadašnje kongregacije Rimske kurije. Usp. Papa FRANJO, *Costituzione Apostolica sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa nel Mondo Praedicate Evangelium* (19. III. 2022.), u: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/19/0189/00404.html> (20. XI. 2022.) (dalje: *Praedicate Evangelium*). U ovom se radu upotrebljavaju nazivi koji su bili na snazi u vrijeme izdavanja pojedinih dokumenata.

²⁹ *Lettera della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti* ai Presidenti delle Conferenze dei Vescovi sul Rito di istituzione dei Catechisti (13. XII. 2021.), br. 5, u: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/12/13/0845/01773.html> (12. V. 2022.).

³⁰ Usp. *Isto*, br. 6. Ne smiju se ipak previdjeti brojevi tog pisma koji službu katehete promatraju kao pomoć i nadopunu kleričkoj službi, osobito brojevi 9 i 10.

³¹ U skladu s već spomenutom apostolskom konstitucijom *Praedicate Evangelium* od 19. ožujka 2022. godine dotadašnja Kongregacija za evangelizaciju naroda postala je Dikasterij za evangelizaciju, u koji je integrirano i dotadašnje Papinsko vijeće za promicanje nove evangelizacije. To objedinjenje odgovara razumijevanju evangelizacije, odnosno

kvi izvršavaju vjernici laici, bilo s punim radnim vremenom bilo posvećujući toj zadaći samo dio svoga vremena i rada. O zadaćama koje se mogu povjeriti onim katehetama koji surađuju sa zaređenim službenicima i pod njihovim vodstvom u različitim oblicima apostolata *Vodič* primjećuje da su mnogostrukke te ih izriječkom navodi: »propovijedanje nekršćanima, katehiziranje katekumena i onih koji su već kršteni, predvođenje zajedničke molitve, posebno na nedjeljnoj liturgiji u odsutnosti svećenika, pomaganje bolesnima i predvođenje sprovoda, obuka drugih katehetâ u posebnim centrima ili vođenje katehetâ dragovoljaca u njihovu radu, preuzimanje pastoralnih inicijativa i organiziranje župnih funkcija, pomaganje siromašnima i rad za ljudski razvoj i pravednost. Ovaj tip katehete uobičajeniji je ondje gdje svećenik pokriva široko područje s raštrkanim zajednicama udaljenim od centra ili gdje, zbog manjka klera, župnici izabiru laičke voditelje da im pomognu.«³² Ipak, valja istaknuti da sam *Vodič za katehete* pozivajući se na ranija objašnjenja iste Kongregacije (danas Dikasterija za evangelizaciju) naglašava: »kateheta nije jednostavna zamjena za svećenika, nego je, po pravu, Kristov svjedok u zajednici«³³.

Prema zadnjim statističkim podacima o Katoličkoj crkvi prikupljenim do 31. prosinca 2020. godine danas u svijetu 2 883 049 katehetâ služi Crkvi.³⁴ Na zasjedanjima biskupskih sinoda u proteklih tridesetak godina, posebno na sinodama pojedinih kontinenata i regija svijeta, biskupi su isticali važnu ulogu katehetâ laika i laikinja u izgradnji i održavanju mjesnih kršćanskih zajednica te poticali na izdvajanje više sredstava za njihovu izobrazbu i trajnu formaciju te na veće priznavanje njihova doprinosa životu i djelovanju Crkve. »Čini se da je odluka pape Franje da formalno ustanovi službu katehete odgovor na te pozive.«³⁵ Papa Franjo time ispunja želju svojih prethodnika, a napose pape

poslanja kao temeljne zadaće Crkve gdje god ona bila. Dikasterij za evangelizaciju kojim izravno predsjedava Rimski prvosvećenik ipak ima dvije sekcije: Sekciju za temeljna pitanja evangelizacije u svijetu i Sekciju za prvu evangelizaciju i nove partikularne Crkve u područjima svoje nadležnosti. Svaku od tih sekcija u ime Pape i njegovom ovlašću vodi proprefekt. Usp. Papa FRANJO, *Praedicate Evangelium*, čl. 53, § 2, čl. 54.

³² CONGREGATION FOR THE EVANGELIZATION OF PEOPLES, *Guide for Catechists. Document of vocational, formative and promotional orientation of Catechists in the territories dependent on the Congregation for the Evangelization of Peoples* (3. XII. 1993.), u: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/documents/rc_con_cevang_doc_19971203_cath_en.html (13. V. 2022.).

³³ *Isto*, br. 3.

³⁴ Usp. Stefano LODIGIANI, *Le statistiche della Chiesa Cattolica 2022*, u: <https://www.exaudi.org/it/le-statistiche-della-chiesa-cattolica/> (28. IX. 2022.).

³⁵ Cindy WOODEN, *Pope to institute formal 'ministry of catechist'* (5. V. 2021.), u: <https://www.detroitcatholic.com/news/pope-to-institute-formal-ministry-of-catechist> (13. V. 2022.).

Pavla VI. i njegova već spomenutog apostolskog pisma *Ministeria quaedam* iz 1972. godine. Predsjednik Papinskog vijeća za promicanje nove evangelizacije³⁶ mons. Rino Fisichella u svom govoru prilikom predavljanja motuproprija *Antiquum ministerium* to je i izrijekom naglasio: »Trebalo je proći skoro pedeset godina da Crkva prizna služenje tolikih žena i muškaraca u katehetskom zalaganju kao uistinu posebnu službu za rast kršćanske zajednice.«³⁷

Papa Franjo od početka svoga pontifikata i programske apostolske pobudnice *Evangelii gaudium*³⁸ iz 2013. godine naglašava da je cijeli narod Božji nositelj evangelizacije (usp. EG 111 – 134) te da misionarsku zadaću ima svaka krštena osoba, svaki Kristov učenik i učenica (usp. EG 24, 25, 119, 120). Budući da se danas osjeća potreba za vjerodostojnim navjestiteljima evanđelja, kao svjedocima nade i interpretima najdubljih ljudskih težnji koji će u ljudima poticati rast vjere i čovječnosti, Papa ponajprije govori o vjerodostojnosti svih kršćana kao navjestitelja koji trebaju biti ispunjeni radošću evanđelja (usp. EG 1).

Papina odluka o ustankovi službe katehete kao trajne laičke službe u Crkvi važno je priznanje služenju katehetâ (žena i muškaraca) u Crkvi, ali i priznanje drugih uloga vjernika laika u Crkvi. U posinodskoj apostolskoj pobudnici *Querida Amazonia*³⁹ papa Franjo snažno ističe nužnost jačanja laičke crkvene kulture, laičkih službi i laičkog vodstva u području Amazonije te poziva Crkvu na hrabro otvaranje u tom smjeru: »Crkva s amazonijskim licem zahtijeva stabilnu nazočnost odgovornih zrelih laika, kojima je dana ovlast, koji poznaju jezike, kulture, duhovno iskustvo i način života u zajednicama na različitim mjestima, a ostavljaju prostor mnogostrukosti darova koje Duh Sveti sije u svima. Zapravo, tamo gdje postoji osobita potreba, Duh je već izlio karizme koje omogućuju da se odgovori na njih. To zahtijeva spremnost u Crkvi da se otvore putevi odvažnosti Duha, da se ima povjerenja i, konkretno, da se dopusti razvitak vlastite crkvene kulture, *izrazito laičke*. Izazovi Amazonije zahtijevaju osobit napor od Crkve da bi se ostvarila kapilarna prisutnost, koja je moguća samo snažnom uključenošću laika« (QA 94).

³⁶ Navedeno vijeće danas više ne postoji kao samostalno tijelo, ali niti u istom obliku kao do sada unutar Dikasterija za evangelizaciju.

³⁷ Usp. Conferenza Stampa di presentazione della Lettera Apostolica in forma di »Motu proprio« di Papa Francesco *Antiquum ministerium* con la quale si istituisce il ministero di catechista (11. V. 2021). Intervento di S.E. Mons. Rino Fisichella, u: notedipastoralegiovani.it (11. IX. 2022.).

³⁸ Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013. (dalje: EG).

³⁹ Usp. Papa FRANJO, *Querida Amazonia – Ljubljena Amazonija. Posinodska apostolska pobudnica. Narodu Božjem i svim ljudima dobre volje* (2. II. 2020.), Zagreb, 2020. (dalje: QA).

3. Značenje motuproprija za razvoj ekleziologije zajedništva i sinodalne Crkve

Institucionalizaciju službe katehetâ, osim kao priznanje značenju kateheze i službe katehetâ u Crkvi, treba također razumjeti kao doprinos ekleziologiji zajedništva i služenja te obnovi Crkve u perspektivi sinodalne ekleziologije,⁴⁰ koju karakterizira pluralizam crkvenih službi.

3.1. *Antiquum ministerium* u perspektivi ekleziologije zajedništva i služenja

Motuproprij *Antiquum ministerium* dio projekta je obnove Crkve na temeljima koncilске ekleziologije zajedništva (usp. LG 4, 8, 13 – 15, 18, 21, 24 – 25, DV 10, GS⁴¹ 32, UR⁴² 2 – 4, 14 –15, 17 –19, 22)⁴³ i služenja.⁴⁴ Razumijevanjem Crkve kao naroda Božjeg, koje ima prednost pred hijerarhijskim ustrojem (usp. LG, 8, LG II), Koncil je istaknuo ontološku jednakost i jedinstvo svih članova Crkve po krštenju (usp. LG 10), koje svima daje jednako dostojanstvo i zajedničko poslanje (usp. LG 32). Zaređene službe promatraju se u perspektivi služenja narodu Božjemu (usp. LG, 18, 22 – 23) te u zajedništvu i organskoj povezanosti s bogatstvom službi i različitih karizmi unutar zajednice (usp. LG 12) koje dariva Duh Sveti za izgradnju Crkve i njezino služenje u svijetu.

Ambivalentna formulacija o odnosu općeg svećeništva vjernika i ministrijalnog ili hijerarhijskog svećeništva u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* 10, prema kojem se ona razlikuju bitno, iako su u međusobnom odnosu i participiraju svako na svoj način u Kristovu svećeništvu, ipak je usporila oživotvorenje općeg svećeništva svih vjernika te se odrazila u daljnjoj kleri-

⁴⁰ Usp. Commemorazione del 50° anniversario dell'istituzione del Sinodo dei Vescovi. Discorso del Santo Padre Francesco (17. X. 2015.), u: https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html (5. V. 2022.).

⁴¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Pastoralna konstitucija »Gaudium et spes« o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 1980. (dalje: GS).

⁴² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dekret »Unitatis redintegratio« o ekumenizmu* (21. XI. 1964.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 1980. (dalje: UR).

⁴³ Razumijevanje otajstva Crkve kao zajedništva (grč. *koinonía*) povezuje se s konceptom »naroda Božjega« i »tijela Kristova«. Usp. CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH, *Letter to the Bishops of the Catholic Church on Some Aspects of the Church understood as Communion* (28. V. 1992.), u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_28051992_communionis-notio_en.html (4. VI. 2022.).

⁴⁴ Usp. Ángel ANTÓN, *Ecclesiologia postconciliare. Speranze, risultati e prospettive*, Assisi, 1987, 369; Peter NEUNER, *Abschied von der Ständekirche. Plädoyer für eine Theologie des Gottesvolkes*, Freiburg – Basel – Wien, 2015.

kalizaciji zaređenih službi, koja se očituje u izoliranju službe od zajednice i od zajedničkog poslanja naroda Božjega.⁴⁵ Navedena ekleziološka ambivalenost koja je vidljiva i u nekim drugim koncilskim dokumentima odražava se također u daljnjim dokumentima Crkve, pa i u samom motupropriju *Antiquum ministerium*.

Dok se u nekim tvrdnjama i brojevima motuproprija služba katehete definira kao služenje zajednici i veže se uz evangelizacijsko poslanje Crkve (usp. AM, 2, 4, 5, 6 i 7; također usp. DC 5, 113), u nekim brojevima ipak ima i klerikalističkih konotacija kao na primjer kada se potreba službe, referirajući se na AG 17, obrazlaže manjkom klerika koji bi naviještali evanđelje i obavljali pastoralnu službu (usp. AM 4) te navode riječi iz LG 33 da su vjernici laici »pozvani na još neposredniju suradnju u apostolatu hijerarhije« (AM, 6, također usp. AM 1, 2). Ta je ideja vodila papu Pija XI., međutim Drugi vatikanski koncil napušta tu piramidalnu ekleziologiju, iako je ponegdje u njegovim dokumentima još prisutna, prije svega u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*.⁴⁶ U novoj ekleziološkoj perspektivi također se može postaviti pitanje kako uskladiti crkvenu ministerijalnost službe katehete i podsjećanje na »svjetovnu« vrijednost apostolata laika (usp. AM 6, LG 31, 33) te pitanje prikladnosti termina »svjetovni« za katehetsku službu?⁴⁷ To će zacijelo biti zadatak za daljnje teološko i ekleziološko promišljanje i produbljivanje.

Značenje motuproprija u učenju pape Franje treba razumjeti u kontekstu njegova projekta obnove Crkve u službi poslanja koju provodi od svoga izbora do danas. Papina programska apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* iz 2013. godine, u teološkom obzorju Drugoga vatikanskog koncila usredotočuje se na one dimenzije obnove Crkve koje još velikim dijelom nisu realizirane u pokoncilskom razdoblju, a to su kolegijalnost biskupa, obnova Crkve, pluralnost službi u Crkvi te socijalni naglasak Crkve kao siromašne za siromašne (usp. EG 198).⁴⁸ Obnova i misijsko opredjeljenje Crkve najuže su međusobno povezani (usp. EG I. poglavlje), a obnova se odnosi na sve aspekte crkvenog života: običaje, stil, dnevni red, govor i strukture. Ona zahtijeva svjedočenje, otvoren pastoral, participaciju i dijalog (usp. EG 27 – 32). Crkva nije sama sebi svrhom, već je u službi kraljevstva Božjega. Zato mora izaći iz svoje autoreferencijal-

⁴⁵ Usp. François MOOG, Un ministère de catéchiste: propositions pour un discernement ecclésiologique, u: *Lumen Vitae*, 77 (2022.) 1, 23-24.

⁴⁶ Usp. *Isto*, 25-26.

⁴⁷ Usp. ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), *Antiquum ministerium*, 160.

⁴⁸ Usp. Christian ALBINI, *La Evangelii gaudium nell'orizzonte teologico del Vaticano II*, u: *Rassegna di teologia*, 55 (2014.) 3, 457.

nosti, koju Papa naziva *duhovnom bolešću Crkve* (usp. EG 20, 93, 94, 95, 207) i otvoriti se transformativno-pashalnoj dinamici kulture susreta, koja donosi promjene (usp. EG 49).⁴⁹

Motuproprij se svakako uklapa u tu obnovljenu viziju Crkve kojoj kateheta i kateheza služi na kvalificiran način u svrhu općeg dobra (usp. AM 2, AM 11, pozivajući se na LG 30). *Antiquum ministerium* poticaj je da se svijetu otkrije lice Crkve koja je sva posvećena služenju, sva ministerijalna.⁵⁰ Polazeći od krsne svijesti želi se razviti sve veća osviještenost o značenju služenja u crkvenoj zajednici kao uvjeta za izvršavanje poslanja u svijetu (usp. AM 5, EG 273). Služenje je dio izvorno evanđeoske logike – da i Crkva poput svoga Učitelja postoji u svijetu da bi služila, a ne bila služena (usp. Mk 10,45).⁵¹ Ustanovljenje službe katehete vitalna je potpora evangelizacijskoj preobrazbi Crkve.⁵² Papa Franjo time još jednom potvrđuje i pastoralno konkretizira tvrdnju iz apostolske pobudnice pape Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* kao i prethodnu izjavu Biskupske sinode o evangelizaciji u suvremenom svijetu iz 1974. godine da »zadaca naviještanja Evandjelja svim ljudima tvori temeljno poslanje Crkve (... kao) njena najdublja raspoznajna crta. Ona [Crkva] je upravo radi naviještanja Evandjelja« (EN 14).

3.2. Služba katehete kao poticaj razvoju sinodalne ekleziologije

Budući da problem evangelizacije nije ponajprije katehetske, već ekleziološke naravi,⁵³ evangelizacija zahtijeva obnovu Crkve koja uključuje i obnovu struktura (usp. EG 26 – 27). Tu zadaću koja mu je povjerena prigodom njegova izbora papa Franjo ostvaruje sustavno, korak po korak.⁵⁴ Sinoda o sino-

⁴⁹ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ – Antonia DOKOZA, Socijalna dimenzija evangelizacije prema apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium*, u: Elvis RAŽOV – Carmelo DOTOLO (ur.), *Misijsko i evangelizacijsko poslanje Crkve u suvremenom multikulturalnom i multikonfesionalnom društvu. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog simpozija Zadar, 25. i 26. svibnja 2017.*, Zadar, 2019., 122, 131.

⁵⁰ Usp. Serena NOCETI, Nuovi ministeri per una riforma viva, u: *Credere Oggi*, 39 (2019.) 232, 63-81.

⁵¹ Usp. ISTITUTO DI CATECHETICA (ur.), *Antiquum ministerium*, 157-164.

⁵² Usp. Jem SULLIVAN, Pope Francis renews the ministry of catechist for the New Evangelization (11. V. 2021.), u: <https://www.oursundayvisitor.com/pope-francis-renews-the-ministry-of-catechist-for-the-new-evangelization> (9. V. 2022.).

⁵³ Usp. Enzo BIEMMI, Per una evangelizzazione davvero »nuova«. Una rilettura del Sinodo, u: *SEDOS Bulletin*, 45 (2013.) 7/8, 183.

⁵⁴ To je bilo vidljivo već u njegovim pozdravnim riječima vjernicima okupljenim na Trgu sv. Petra u Rimu na dan izbora 13. ožujka 2013. godine. Također usp. *Lettera del Santo Padre Francesco al Popolo di Dio* (20. VIII. 2018.), u: https://www.vatican.va/content/francesco/it/letters/2018/documents/papa-francesco_20180820_lettera-popolo-didio.html (5. IX. 2022.).

dalnosti koja je u tijeku (od listopada 2021. do listopada 2023. godine), a koja je ocijenjena kao »najvažniji crkveni događaj nakon Drugoga vatikanskog koncila«⁵⁵ snažan je znak dubine i obuhvatnosti započete obnove. Sukladno samoj svojoj nakani da na temelju razumijevanja Crkve kao naroda Božjeg uključi u savjetovanje cijelu Crkvu, sinoda je započela iz baze, na biskupijskoj razini. Sinodalni hod »Za sinodalnu Crkvu: zajedništvo, sudjelovanje i poslanje« svečano je otvoren 9./10. listopada 2021. godine u Rimu, a na razini mjesnih Crkava 17. listopada iste godine. Nakon biskupijske faze savjetovanja uslijedila je kontinentalna, a zatim dolazi sveopća faza sinode. Proslava XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode u listopadu 2023. godine bit će jedna od njezinih temeljnih etapa, nakon koje će se u fazi provedbe ponovno uključiti partikularne Crkve.⁵⁶ Sinodalni priručnik to pojašnjava riječima: »Dok se Biskupska sinoda dosad održavala kao skupština biskupa zajedno s papom i pod njegovim vodstvom, Crkva sve više spoznaje da je sinodalnost put cjelokupnoga Božjega naroda. Stoga sinodski proces nije više samo skupština biskupa, već hod na koji su pozvani svi vjernici i na kojemu svaka mjesna Crkva ima bitnu ulogu. [...] Hod u sinodalnosti potiče na donošenje pastoralnih odluka koje će, što je moguće jasnije, odražavati Božju volju, temeljeći ih na živome glasu Božjega naroda.«⁵⁷

Koncept sinodalne Crkve zahtijeva duhovni proces obraćenja. Sinodalna Crkva je Crkva koja se nastoji približiti Isusovoj logici kenoze i odmaknuti od svjetovnih hijerarhija moći. To je Crkva u kojoj su svi zajedno na putu, slušajući jedni druge i osluškujući glas Božji, jednaki u zajedništvu i međusobno se podupirući.⁵⁸ Slika poliedra, kojom se Papa često koristi za označavanje jedinstva u različitosti (usp. EG 236, FT⁵⁹ 144, 145, 190, 215, QA 29 – 32) tako zamje-

⁵⁵ Teolog mons. Coda: Sinoda pred nama najvažniji je događaj nakon Koncila, u: <https://www.vaticannews.va/hr/vatikan/news/2021-10/monsinjor-coda-sinoda-najvazniji-dogadjaj-nakon-koncila.html> (13. X. 2021.).

⁵⁶ Usp. Vademecum za Sinodu o sinodalnosti – Za sinodalnu Crkvu: zajedništvo, sudjelovanje i poslanje, u: <https://sinoda.hbk.hr/vademecum.html> (12. XI. 2022.) br. 1.5. Promjene u koncepciji i održavanju općih sinoda slijede apostolsku konstituciju *Episcopalis communio*, čl. 19 – 21. Usp. FRANCESCO, Costituzione apostolica *Episcopalis communio* sul Sinodo dei vescovi (15. IX. 2018.), u: https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20180915_episcopalis-communio.html (dalje: EC).

⁵⁷ Vademecum za Sinodu o sinodalnosti – Za sinodalnu Crkvu: zajedništvo, sudjelovanje i poslanje, br. 1.3.

⁵⁸ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, Neu lernen Kirche zu sein: Synodalität im Kontext der Jugendsynode, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 5, 1121-1126.

⁵⁹ Papa FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu* (3. X. 2020.), Zagreb, 2020.

njuje hijerarhijsku sliku piramide.⁶⁰ Sinodalna Crkva prihvaća pluralnost kao konstitutivni Božji projekt, a sinodalnost se u Crkvi treba ostvarivati na svim razinama crkvenog života.⁶¹

Razumijevanje službi u Crkvi u izravnom je odnosu s razumijevanjem Crkve.⁶² Ustanovljenje službe katehetâ (žena i muškaraca) kao trajne službe nadovezuje se na prethodni slijed otvaranja službe lektora i akolita kršćanskim ženama kao i muškarcima. Te su službe laičke upravo zato jer proizlaze iz naroda Božjeg (grč. *laós*),⁶³ a taj je termin u počecima Crkve upotrebljavan za sve kršćane, a ne za razlikovanje vjernika laika od klerika.⁶⁴ Papa Pavao VI. apostolskim pismom *Ministeria quaedam* od 15. kolovoza 1972. godine nakon dokidanja nižih redova egzorcista i vratara, redefinirao je službe lektora i akolita koje se podjeljuju kandidatima koji aspiriraju na sveti red. *Zakonik kanonskog prava* od 25. siječnja 1983. godine otvorio je te službe i laicima muškarcima koji nemaju namjeru primiti sveti red.

Motuproprijem *Spiritus Domini* od 11. siječnja 2021. godine o izmjeni kan. 230, § 1 *Zakonika kanonskog prava* o pristupanju žena službama lektorata i akolitata papa Franjo dao je izostaviti riječ »muškarci« u tom paragrafu te novi tekst glasi da su te službe omogućene »laicima« bez specifikacije spola.⁶⁵ Iako su u mnogim biskupijama žene već obnašale te službe po posebnom ovlaštenju, ovim činom one se i na razini *Zakonika* otvaraju i ženama koje ih mogu primiti i obnašati na institucionalan način i po posebnom mandatu, koji može biti i trajan. Trenutno to ima posebno značenje za župe koje se prostiru po velikim teritorijima na kojima vjernici laici i laikinje mogu biti ovlašteni predvoditelji službe riječi i podjeljivati pričest u pojedinim ispostavama ili filijalama. Ta promjena u samom *Zakoniku* želi pokazati i potvrditi da su vjernici laici i laikinje punopravni nositelji poslanja i života Crkve (usp. SC⁶⁶ 14). Spomenuta promjena u *Zakoniku* značajna je i za pontifikat pape Franje nakon što u apo-

⁶⁰ Usp. Santiago MADRIGAL, *De pirámides y poliedros. Señas de identidad del pontificado de Francisco*, Santander, 2020.

⁶¹ Usp. Gabriel Martín GHIONE, *La sinodalidad como clave de la reforma iniciada por el papa Francisco*, Córdoba, 2022.

⁶² Usp. Dario VITALI, Ministero e ministeri nella Chiesa, u: *Estudios Eclesiásticos*, 97 (2022.) 381382, 591624.

⁶³ Usp. Valter ROSSI, La Chiesa è un cammino sinodale, 30-39.

⁶⁴ Usp. Peter NEUNER, *Abschied von der Ständekirche*, 239.

⁶⁵ Usp. Apostolsko pismo svetog oca Franje u obliku motuproprija *Spiritus Domini* o izmjeni kan. 230 § 1 *Zakonika kanonskog prava* o pristupanju žena službama lektorata i akolitata (10. I. 2021.), u: https://hbk.hr/wp-content/uploads/2021/09/2021_1-Sluzbene-vijesti-HBK_FINAL-za-WEB-1.pdf (13. V. 2022.)

⁶⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Konstitucija »Sacrosanctum Concilium« o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 1980. (dalje: SC).

stolskoj pobudnici *Querida Amazonia* nije prihvatio prijedlog Biskupske sinode za Amazoniju da se i žene kao i muškarce pripusti redu đakonata.

Godinu dana nakon otvaranja službi lektora i akolita ženama, čime ih se još izrazitije priznaje kao laičke službe, objavljen je motuproprij pape Franje *Antiquum ministerium* o ustanovljenju službe katehete kao trajne laičke službe, čime se broj ustanovljenih službi proširuje na tri stalne laičke službe u službi zajednice, koje može ustanoviti svaki biskup u svojoj mjesnoj Crkvi. Nakon Drugoga vatikanskog koncila vjernici i vjernice laici u sve su većoj mjeri faktično preuzimali različite službi u Crkvi. Povećanje broja ustanovljenih službi, uz one zaređene, zacijelo pridonosi nadilaženju stoljećima duge binarne podjele u Crkvi na kler i laike, na Crkvu koja poučava (lat. *ecclesia docens*) i Crkvu koja uči (lat. *ecclesia discens*). Rinaldo Paganelli naglašava da se time nanovo oživljava organizacijski model Crkve prvih četiriju stoljeća kada su bili prepoznatljivi različiti likovi služitelja i služiteljica, povezani međusobno i s onima koji su imali službu predsjedanja. Usto napominje da će prisutnost trajnih lektorica, akolitkinja i katehistica u kršćanskim zajednicama, pa i fizički u prostoru za ambonom, oko oltara, ispred i usred zajednice, biti mali, ali značajan korak prema rodnoj ravnopravnosti u Crkvi i na simboličkoj i na stvarnoj razini. Navedene promjene samo ukazuju na to da se razumijevanje i ostvarivanje službi u Crkvi tijekom povijesti više puta mijenjalo, ovisno o novim pastoralnim potrebama, promijenjenim senzibilitetima vremena i sazrijevanju eklezioloških shvaćanja.⁶⁷

4. Prema provedbi motuproprija

Kako bi pokrenuo praksu postavljanja katehetâ u službu, papa Franjo 23. siječnja 2022. godine uveo je muškarce i žene iz različitih zemalja u službe katehetâ i katehistica te lektora i lektorica. Katehete i katehistiche uveo je prema *Obredu uvođenja u službu katehetâ – Ritus De institutione catechistarum*,⁶⁸ koji je Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata objavila 3. prosinca 2021. godine, a stupio je na snagu 1. siječnja 2022. godine. Predsjednicima biskupskih konferencija Kongregacija uputila je *Pismo o obredu uvođenja u službu katehetâ*,

⁶⁷ Usp. Rinaldo PAGANELLI, *I ministeri e il ministero del catechista* (25. IX. 2022.), u: <http://www.settimananews.it/ministeri-carismi/ministeri-ministero-del-catechista/> (3. X. 2022.).

⁶⁸ Usp. *Ritus De institutione catechistarum a cura della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti*, (13. XII. 2021.), u: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/12/13/0845/01772.html> <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/12/13/0845/01772.html> (12. V. 2022.).

u kojem se napominje da ga biskupske konferencije mogu uvelike prilagoditi jer one trebaju osvijetliti profil i ulogu katehetâ na svojim područjima, pobri- nuti se da steknu adekvatnu formaciju te odgajati kršćanske zajednice kako bi razumjele i cijenile službu katehetâ.⁶⁹ U Pismu se, između ostaloga, također navodi tko ne može primiti tu trajnu laičku službu u mjesnoj Crkvi, o čijoj pa- storalnoj potrebi odlučuje mjesni ordinarij. Ne mogu je primiti osobe koje su započele put prema svetom redu, redovnici i redovnice, osim ako su voditelji župne zajednice ili koordinatori za katehezu te osobe čije je služenje usmjere- no isključivo pripadnicima nekog od crkvenih pokreta.⁷⁰

U nekim biskupijama uspostava službe katehete bit će sigurno lakša ne- go u drugima. U zemljama Afrike koje su evangelizirali katehete laici (usp. AG 17) u mnogim biskupijama služba katehetâ već je strukturirana, iako je stalno potrebita revizije jer su katehete često i voditelji manjih kršćanskih za- jednica unutar župe kao i animatori zajednica gdje je promicanje rasta vjere povezano s općeljudskim, socijalnim i građanskim razvojem.⁷¹ Primjerice, u nadbiskupiji Kinshasa u Demokratskoj Republici Kongo 1975. godine ustanov- ljena je služba *mokambi* (pl. *bakambi*). Riječ je o službi laika koji preuzimaju bri- gu za kršćansku zajednicu unutar župne zajednice te im je povjerena briga za katehezu i pripravu liturgije, skrb za bolesne i drugo.⁷² Na unutarcrkvenom planu u razumijevanju katehetske službe i u tim zemljama potreban je izrazi- tiji prijelaz od piramidalne prema sinodalnoj Crkvi.⁷³

Na području Latinske Amerike nakon Biskupske sinode o Amazoniji održane 2019. godine, na području Amazonije, koje obuhvaća zemlje Brazil, Peru, Kolumbiju, Venezuelu, Boliviju, Ekvador, Surinam, Gvajanu i Francusku Gvajanu, stvorena je *Crkvena konferencija Amazonije*. Konferencija se razumije- va kao tijelo koje će biti zaduženo za proučavanje i promicanje novih crkvenih službi koje su neophodne za evangelizaciju na tom području, a koje će ujedno pokazati pastoralnu kreativnost u sinodalnoj i misionarskoj Crkvi.⁷⁴

⁶⁹ Usp. *Lettera della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti* (13. XII. 2021.).

⁷⁰ Usp. *Isto*, br. 8.

⁷¹ Usp. Yves TANO, Le ministère des catéchistes en Afrique de l'Ouest. À partir du docu- ment Statuts du catéchiste titulaire du Burkina Faso et du Niger – Diocèse de Gaoua, u: *Lumen Vitae*, 77 (2022.) 1, 92-106.

⁷² Usp. François MOOG, Un ministère de catéchiste, 17-27.

⁷³ Usp. Tibo Albert KABORÉ, Expérience de l'Église du Burkina Faso au sujet des catéc- histes titulaires et les questions qui se posent aujourd'hui, u: *Lumen Vitae*, 77 (2022.) 1, 90-91.

⁷⁴ Usp. Una Conferenza ecclesiale per l'intera Amazzonia (29. VI. 2020.), u: <https://www.mondoemissione.it/america-latina/una-conferenza-episcopale-per-lintera-amazzonia/> (8. V. 2022.)

U biskupijama Sjedinjenih Američkih Država katehete su uglavnom dobrovoljci koji prolaze potrebnu teološku i pedagošku edukaciju s praćenjem, provjerama i certifikatom, a u novije vrijeme tomu se pridodaje i solidnija duhovna formacija.⁷⁵

U europskim zemljama katehetska praksa i značenje katehetâ u župnim zajednicama je raznoliko. U romanskim zemljama etablirana je služba kateheta volontera koji katehetski djeluju s manjim skupinama djece i mladih u župnim zajednicama. Na početku svake nove katehetske godine u župnim zajednicama potiče se i izabire katehete laike koji će pripremati djecu i adolescente za sakramente kršćanske inicijacije. Njihova se formacija organizira na biskupijskoj razini, a obuhvaća tečajeve u trajanju od dvije do tri godine te godinu dana stažiranja.⁷⁶ U zemljama njemačkog govornog područja djeluju također dragovoljni katehete malih skupina, a to su nešto stariji mladi i pojedini roditelji djece i adolescenata koji se pripremaju na sakramente. No, osim njih u tim zemljama postoje već strukturirane službe referenata zajednice (njem. *Gemeindereferenten*) i pastoralnih asistenata (njem. *Pastoralassistenten*), koji izvršavaju i katehetske kao i šire pastoralne zadaće.⁷⁷

U Hrvatskoj je kateheza uglavnom pokrivena dobrovoljnim radom vjeroučitelja i manjeg broja katehetâ s djelomičnim ili punim radnim vremenom. Primjerice, pastoralno-katehetski studijski modul za izobrazbu katehetâ i drugih pastoralnih službi na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagreb još nije zaživio zbog manjka zainteresiranih studenata. (Ne)zainteresiranost je dakako povezana s (ne)postojanjem perspektive zapošljavanja i trajnog djelovanja. Etabliranje službe katehetâ u našoj Crkvi zahtijeva izgradnju sinodalnih struktura. To će u idućim godinama biti jedan od najvećih izazova Crkve u Hrvatskoj.

Služba katehete izazov je i za formaciju katehetâ. Neki autori s pravom naglašavaju da je potrebno krenuti onkraj ustaljenih akademskih okvira prema novim načinima i procesima stjecanja kompetencija, pri čemu se metodološko pitanje nameće kao temelj obnove formacije katehetâ.⁷⁸ Katehezi u naše vrijeme potreban je prijelaz od kateheze koja se shvaća kao delegiranje i zbrinjavanje prema službi koju obilježava susret, svjedočenje, praćenje i poveziva-

⁷⁵ Usp. Philipp MÜLLER, Qualitätsstandards der Katechese, u: *Herder Korrespondenz*, 76 (2022.) 1, 51.

⁷⁶ Usp. Carla Justina DOS SANTOS NUNES, La figure du catéchiste au Portugal, u: *Lumen Vitae*, 77 (2022.) 1, 83.

⁷⁷ Usp. Philipp MÜLLER, Qualitätsstandards der Katechese, 49-51.

⁷⁸ Usp. Luciano MEDDI, Essere catechisti, servizio stabile nella Chiesa, u: Papa FRANCESCO, *Antiquum Ministerium*, 25-26.

nje.⁷⁹ Taj je zahtjev usko povezan s razvojem sinodalne ekleziologije i crkvene prakse koja uključuje diferencirane putove kršćanske inicijacije i trajnog odgoja u vjeri za različite kategorije vjernika.

Zaključak

Motuproprij pape Franje *Antiquum ministerium* od 10. svibnja 2021. godine kojim se ustanovljuje služba katehetâ i katehistica kao stalna laička služba ima višestruko značenje. Apostolsko pismo važno je priznanje i daljnji poticaj katehetskom služenju brojnih katehetâ i katehistica čija je uloga iznimno važna u službi naviještanja i u perspektivi misijske preobrazbe Crkve. Služba katehete duboko je ukorijenjena u temeljima Crkve, vidljiva u njezinoj povijesti i nezaobilazna u evangelizaciji i izgradnji kršćanskih zajednica danas. Katehete se na temelju krsnog i osobnog poziva ugrađuju u projekt obnove Crkve u perspektivi poslanja kako bi ona, po Kristovoj želji, bila znakom i sredstvom dolaska kraljevstva Božjega u svijetu i među ljudima. U dokumentu se navode kriteriji i uvjeti koje trebaju ispunjavati oni koji žele postati trajni katehete i katehisticice da bi ih kao takve prepoznala kršćanska zajednica i mjesna Crkva. Biskupske konferencije trebaju za svoja područja odrediti dob i načine stupanja u službu katehete, odnosno katehisticice kao trajne službe te osmisliti načine i oblike formacije koji odgovaraju navedenim zahtjevima i potrebama mjesta.

Ustanovljenje službe katehete kao trajne službe ima istaknuto značenje u novoj fazi recepcije Drugoga vatikanskog koncila koja je povezana s pontifikatom pape Franje. Motuproprijem se ujedno potiče razvoj sinodalnih struktura i razvoj laičkih službi u Crkvi, uključujući priznavanje uloge žena. U tom smislu dokument je i doprinos izgradnji sinodalne Crkve i poticaj produbljivanju sinodalne ekleziologije. Apostolsko pismo potiče na daljnje produbljivanje teologije službi i posebno teologije krštenja i potvrde kao zajedničke osnove razumijevanja službi u Crkvi jer je razumijevanje službi najuže povezano s razumijevanjem Crkve. To posebno proizlazi iz nekih ambivalentnih elemenata i formulacija motuproprija na koje je u članku ukazano. Dokument želi potaknuti da katehetska služba koja je u Crkvi drevna postane službom za naše vrijeme. Recepcija i implementacija motuproprija u pojedinim krajevnim Crkvama bit će pokazatelj njihove vitalnosti i sposobnosti odgovora na suvremene izazove naviještanja, svjedočenja, života i djelovanja Crkve određenog mjesta i vremena.

⁷⁹ Usp. Michele ROSELLI, *Le ministère de catéchiste dans la diversité des acteurs de la catéchèse*, u: *Lumen Vitae*, 77 (2022.) 1, 65-77.

Summary

CATECHETICAL-PASTORAL AND ECCLESIOLOGICAL PERSPECTIVES OF THE MOTU PROPRIO ANTIQUUM MINISTERIUM OF POPE FRANCIS

Ana Thea FILIPOVIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p. p. 5, HR – 10 000 Zagreb
thea.filipovicl@gmail.com

With Pope Francis' motu proprio Antiquum ministerium (Ancient Ministry) signed on 10 May 2021, the lay ministry of catechist was instituted as a permanent ministry in the Church. The first part of this article presents and comments on the structure and the content of the document. Particular emphasis is put on the following contents that are specified in the apostolic letter: the importance of the catechists in the history of the Church, the understanding of the catechetical ministry, the criteria for admission to the ministry, and the requirements for the formation of catechists. The second part interprets the apostolic letter as a special recognition of the role of the catechists in the Church and an incentive for further development of the catechetical ministry, especially in the wake of recent documents and incentives of the Magisterium of the Church. The third part examines the meaning of motu proprio as a contribution to the development of the ecclesiology of communion and service, and to the construction of the synodal Church. In the fourth part, the view is directed toward the implementation of the document in relation to the position and the profile of catechists in the Church, in different parts of the world and specific circumstances of local Churches. The methodology of this article is systematic, predominantly analytical-interpretive, and critical-evaluative. The article brings to light the catechetical-pastoral and ecclesiological perspectives of the motu proprio Antiquum ministerium on the basis of the analysis of the document, practical-theological criteria, and insights into the relevant literature.

Key words: *Antiquum ministerium, Ancient ministry, permanent ministry of catechist, formation of catechists, synodality, ecclesiology of communion and service.*